

שניים או חזין באונייה

מאת: צבי בן-צור

בתקופת עליה ב' פעל בכל ספינת מעפילים רב-חובל מקצועי לצד מפקד הספינה. הסיבה לכך הייתה שלמפקדים לא היה מספיק ניסיון ימי עם אוניות, או שחסרו רישיון פורמאלי של רב-חובל (או שילוב של השניים; יש גם לציין שהרבה מספינות עליה ב' הצטרפו למפעל ההעפלה "מצוידות" כבר בצוות זר, כולל קפיטן). השיטה הזאת הועתקה אל השירות הימי, אם כי שם כנראה שגם סיבה אחרת שיחקה תפקיד מרכזי, כפי שמתאר שלמה אראל – מראשוני המצטרפים לחה"י ולימים מפקדו - בספרו האוטוביוגרפי "לפניך הים": "באותם ימי בראשית אוישו כל אוניות חיל הים ב"סקיפרים" – ימאים מקצועיים שהשיטו אותן, וב"מפקדים" – כולם אנשי הפלי"ם, אשר היו אמורים להיות אמונים על הלחימה. זמן רב עבר עד שננטשה השיטה הנואלת הזו, גם היא אחד מסממני המאבק על ההגמוניה, שהתנהל עוד זמן רב בין אנשי הפלמ"ח לבין אנשי ה"הגנה" נאמני מפא"י ואשר לתוכו השתרבבו מתנדבים מחו"ל וימאים מקצועיים כמוני."

מאחר והמפקדים יוצאי הפלי"ם הרגישו בטוחים ביכולתם לתפקד גם כרבי-חובלים – כנהוג ביתר צ"י העולם - ורבי החובלים המקצועיים לא הרגישו את עצמם מתאימים לשירות צבאי סדיר, הלכה השיטה והתרופפה במהירות, לעיתים תוך חיכוכים בין המפקדים לרבי החובלים המקצועיים.

הדי הבעיות עם השיטה הגיעו עד לאוזני בן-גוריון שהחליט לברר את הנושא. מסיכום של בן-גוריון בעקבות הברור ניתן ללמוד על תמיכתו בשיטה, המובנת לאור החששות שלו מההגמוניה של הפלמ"ח והנטייה הידועה שלו להעדפת מומחים בעלי ניסיון. הסיכום בכללותו די משעשע כיום לקריאה; בפרט, הפסקה שעוסקת בספינה 'חנה סנש', לפיה מפקד הספינה ישראל אורבך [יוצא הפלי"ם] "אינו יודע להוביל אוניה"; אך לא אלמן ישראל (סו pun intended כפי שאומרים באנגלית) ולצידו מישהו שכן יודע; וליתר ביטחון הם גם "לא מתרחקים מהחוף". להלן הדו"ח מתוך 'יומן המלחמה' של בן-גוריון, 5.6.1948:

- לרגל תלונת ירחובסקי, רבי-חובל ב"ווג'ווד", ביררתי עם ג. זק מצב האניות בחיל-הים⁴.

(1) ב"חנה סנש" [אניית משא]: מפקד ישראל אורבך, מ"מ, עסק בעליה ב', אינו יודע להוביל אנייה, לדעת גרשון אין זה נחוץ, באשר אנחנו לא מתרחקים מהחוף. סגנו שאול [אבני, רבי-חובל], היה קצין באניה אורחית באנגליה, יודע להוביל אנייה⁵.

(2) "אילת"⁶ – [אלעזר] חודורוב היה רבי-חובל ומפקד, קיבל כעוזר יוסקה [יוסף אלמוג] מעליה ב'.⁷ פול שולמן [מפקד החיל], שבדרך-כלל מכר רבי-חובל על מפקד צבאי, מציע להסיר חודורוב. גם חודורוב עצמו מרגיש (בלי להודות בכך) שאינו במקומו, כי באניה זו הכובד המרכזי הוא לא נביגציה [ניווט] אלא פעולות צבאיות, והוא רוצה לעבוד באחד ה"פאנים" [אניות-המעפילים הגדולות שעתה הובילו עולים]. זה 5 ימים עזב האניה ומחכה בחיפה ל"פאנים". ליוסקה ניתן נביגטור כסגן; הסגן יודע בימאות יותר מיוסקה, אבל יודע פחות בענייני קרב.

(3) "התקוה"⁸ – המפקד דוד מימון [ראה עמ' 108], ימאי מנוסה, אם כי ללא תעודה; בעל ניסיון צבאי בים, מעליה ב': סגנו – ימאי ונביגטור.

(4) "הגנה"⁹ – המפקד משה רבינוביץ (השוה"צ), מעליה ב', לא ימאי מובהק, סגנו ג'וקי [אליקים אפשטיין], רבי-חובל. שניהם עבדו באניה "דרום-אפריקה", גם שם רבינוביץ היה המפקד.

(5) "ווג'ווד"¹⁰ – המפקד אריה [קיפ"י] קפלן (גורדוניה) מעליה ב'. היה סגן מפקד בבסיס הימי בחיפה. סגנו ירחובסקי (אצ"ל), רבי-חובל אורחי, בעל תעודה. פול שולמן סבור שהוא [אריה קפלן] מוכשר להיות גם מפקד וגם רבי-חובל.

בארבע האניות – "ווג'ווד", "הגנה", "התקוה", "אילת" – יש בכל אחת 20-60 איש. ב"חנה סנש" – 14, ב"דרום-אפריקה" – 28.

4. הבירור נערך לאחר ההיתקלות עם האניות המצריות מול חופי ת"א. ירחמיאל ירחובסקי (ירדן) - רב־חובל באניה "ווג'ווד" (ק"מ 18) שהשתתפה בפעולה.
5. ישראל אורבוך מונה אחרי־כן למפקד שיטת הפלישה (הנחיתה) (מבצעי ח"י, עמ' 144).
6. האניה "אילת" (א"מ 16) (או "צפונית") - במקורה שוברת־קרח, לשעבר אניית העפלה.
7. ליוסף אלמוג היה ניסיון ימי כימאי באניה בצי הסוחר, נוסף על נסיונו בליווי שלוש אניות מעפילים. כשנתמנה מפקד אניה, קיבל כסגן את יאיר ברקר. לשעבר קצין בצי הסוחר.
8. האניה "התקוה" (ק"מ 22) - אניית משמר אמריקנית מסוג מיושן. הועברה ביולי ל"מוסד לעליה" להבאת עצורי קפריסין (מבצעי ח"י, עמ' 83).
9. "הגנה" (ק"מ 20) - לשעבר אניית העפלה, במקורה קורבטה.
10. "ווג'ווד" (ק"מ 18) - לשעבר אניית העפלה, במקורה קורבטה.